

Docenthandleiding – Geboortebeperking en brief aan oma

Informatie

TV: Burgers en stoommachines

Thema's: Gezin, bestaanszekerheid, sociale veranderingen, keuzevrijheid, cultuur en diversiteit

Duur: 1 lesuur

Leerdoelen

Na deze les kan de leerling:

- uitleggen waarom gezinnen rond 1850–1900 meestal veel kinderen kregen;
- uitleggen waardoor het kindertal vanaf ongeveer 1900 begon te dalen;
- verschillen en overeenkomsten benoemen tussen gezinsleven rond 1900 en nu;
- voorbeelden geven van hoe geloof en cultuur invloed kunnen hebben op gezinsgrootte, toen én nu;
- een historisch onderbouwde brief schrijven waarin hij/zij het gezinsleven in verschillende tijdsperioden bevraagt.

Achtergrondinformatie

Tot ver in de 19e eeuw hadden mensen weinig betrouwbare middelen om zwangerschap te voorkomen. Daardoor kwamen grote gezinnen veel voor, zeker in agrarische samenlevingen waar kinderen meewerkten. Grote gezinnen hadden bovendien een economische functie: kinderen droegen bij aan het gezinsinkomen (boerderij, later ook fabriek) en vormden een 'oude dag'-voorziening, omdat er nog geen verzorgingsstaat bestond. In Limburg speelde religie eveneens een grote rol: de katholieke Kerk verzette zich fel tegen geboortebeperking en koppelde dit aan zonde en straf.

Vanaf het einde van de 19e eeuw veranderden omstandigheden: leerplicht en kinderarbeidwetgeving maakten kinderen minder 'economisch nuttig' en meer kostbaar, er kwamen betere voorbehoedsmiddelen en langzaam ontstonden voorzieningen voor ouderen. Daardoor daalde het gemiddelde kindertal ook in Limburg (van circa zes rond 1900 naar drie à vier rond 1940, volgens de venstertekst). Regionaal ging de daling sneller in steden en de (Oostelijke en Westelijke) Mijnstreek door migratie, urbanisatie en veranderende normen. Na de Tweede Wereldoorlog en met de AOW (1956) werd de afhankelijkheid van kinderen voor ouderenzorg verder verminderd.

Belangrijk voor burgerschap: ook nu bestaan grote gezinnen, soms vanuit religie/cultuur, maar doorgaans met meer keuzevrijheid.

Antwoordmodel per opdracht

Opdracht 1 – Waarom grote gezinnen vroeger logisch waren (schema)

Schema: Rond 1850–1900 vs nu

Rol van kinderen in het gezin

- **Antwoord (rond 1850–1900):** Kinderen waren belangrijk als arbeidskracht (boerderij, later fabriek) en als ‘verzekering’ voor later: ouders rekenden op steun van kinderen op oude leeftijd.
- **Antwoord (nu):** Kinderen zijn vooral onderdeel van gezinsleven en opvoeding; ze zijn meestal niet nodig voor inkomen en vormen geen pensioenvoorziening.

Nuance docent:

Laat leerlingen zien dat “kinderen als pensioen” geen cynische keuze hoefde te zijn: het was vaak de enige manier om als oudere te overleven. In veel landen bestaat dit patroon nog.

Werk (boerderij, fabriek, school)

- **Antwoord (rond 1850–1900):** Kinderen werkten mee; school was niet altijd verplicht of praktisch haalbaar. In fabrieken was kinderarbeid normaal tot wetgeving dit beperkte.
- **Antwoord (nu):** Leerplicht en onderwijs staan centraal; kinderarbeid is verboden.

Nuance docent:

Benadruk het verschil tussen meewerken thuis (boerderij) en fabriekswerk (lange dagen binnen, risico’s). Dat verklaart waarom weerstand tegen kinderarbeid in fabrieken groeide.

Rol van geloof

- **Antwoord (rond 1850–1900):** In Limburg had de katholieke Kerk grote invloed; geboortebeperving werd afgekeurd en als zondig gezien.
- **Antwoord (nu):** Religie kan nog invloed hebben, maar mensen ervaren meestal meer keuzevrijheid en maatschappelijke normen zijn pluralistisch.

Nuance docent:

Maak ruimte voor leerlingen met diverse achtergronden: religieuze normen bestaan nog, maar de context (rechten, onderwijs, medische zorg) is anders.

Ouderdomsvoorziening

- **Antwoord (rond 1850–1900):** Geen verzorgingsstaat; ouderen waren afhankelijk van familie.
Antwoord (nu): Pensioen/AOW en sociale zekerheid zorgen voor een basis, waardoor kinderen niet noodzakelijk zijn voor overleving.

Nuance docent:

Hier kun je de lange lijn leggen: economie en instituties bepalen privékeuzes.

Keuzevrijheid rond kinderen

- **Antwoord (rond 1850–1900):** Beperkte keuze door gebrek aan middelen en sterke sociale/religieuze druk.
- **Antwoord (nu):** Meer keuze door anticonceptie, onderwijs, sociale zekerheid en veranderde normen.

Nuance docent:

Leg uit dat keuzevrijheid ook vandaag ongelijk verdeeld is (economische druk, culturele verwachtingen).

Verdiepingsvraag 1

Noem twee redenen waarom grote gezinnen vroeger als logisch werden gezien.

Voorbeeldantwoord:

1. Kinderen waren arbeidskrachten en konden bijdragen aan inkomen.
2. Ouders hadden kinderen nodig als steun op latere leeftijd, omdat er geen AOW of pensioen was. (Alternatief: gebrek aan betrouwbare middelen en religieuze normen.)

Verdiepingsvraag 2

Welke reden begrijp jij het beste als je kijkt naar die tijd? Leg uit.

Antwoordmodel (verwachting): Persoonlijk antwoord, maar een goed antwoord koppelt aan omstandigheden: armoede, werk, gebrek aan voorzieningen, religieuze druk.

Docentdoorvraag:

“Waarom is jouw gekozen reden logisch als je in die tijd leeft?” → stimuleert historisch empathisch denken.

Extra vraag (cultureel perspectief)

Zie je in jouw omgeving voorbeelden van gezinnen die bewust groter zijn dan gemiddeld? Denk je dat geloof, cultuur of traditie een rol speelt? Waarin lijken deze gezinnen op gezinnen rond 1900, en waarin juist niet?

Leerlingen noemen voorbeelden (mag ook algemeen: “ik ken gezinnen met 4–6 kinderen”) en koppelen dat aan geloof/cultuur/traditie.

- Overeenkomst: geloof/cultuur kan gezinsnormen beïnvloeden; familiebanden en waarden spelen mee.
- Verschil: nu is er meestal meer keuze (anticonceptie, onderwijs, sociale zekerheid) en minder directe economische noodzaak.

Stuur op respectvolle formuleringen: “sommige gezinnen kiezen daarvoor omdat...” i.p.v. stereotypering.

Opdracht 2 – Oorzaken en gevolgen van geboortebeperking

Stap 1 – Oorzaken: wat veranderde?

Leerplicht	<p>Antwoord: Kinderen moesten naar school en konden niet meer fulltime meewerken; opvoeding/onderwijs werd belangrijker.</p> <p>Aanvulling: School maakt kinderen ‘kostbaarder’ (tijd, materialen) maar verhoogt kansen op lange termijn</p>
Verbod op kinderarbeid	<p>Antwoord: Kinderen mochten (onder bepaalde leeftijd) niet meer in fabrieken werken; inkomsten uit kinderwerk vielen weg.</p> <p>Aanvulling: Dit veranderde de economische logica van veel kinderen: minder opbrengst, meer kosten.</p>
Betere en betrouwbaardere voorbehoedsmiddelen	<p>Antwoord: Gezinnen kregen praktische mogelijkheden om het aantal kinderen te plannen.</p> <p>Nuance: Het bestaan van middelen is niet genoeg; acceptatie en toegang bepalen het effect.</p>
Eerste voorzieningen voor ouderen	<p>Antwoord: Ouderen werden iets minder afhankelijk van kinderen; zorg werd deels maatschappelijk geregeld.</p> <p>Aanvulling: Dit is een overgangsfase richting verzorgingsstaat; het effect stapelt zich over decennia op.</p>
Veranderende houding tegenover kerk en geloof	<p>Antwoord: Mensen gingen kerkelijke regels minder strikt volgen; het idee dat geboortebeperking “niet mag” werd minder bepalend.</p> <p>Nuance: In Limburg ging dit trager door katholieke meerderheid; lokale pastoors konden bovendien verschillen in strengheid</p>

Stap 2 – Gevolgen (minimaal twee per kolom)

Gevolgen voor gezinnen (voorbeelden)

- Kleinere gezinnen, minder financiële druk per kind.
- Meer aandacht per kind, veranderende opvoeding.
- Minder afhankelijkheid van kinderen als “pensioen”.
- Mogelijk spanningen met kerk of familie over normen.

Gevolgen voor kinderen (voorbeelden)

- Meer onderwijs, minder arbeid.
- Betere gezondheid/ontwikkeling door betere zorg en minder uitputting.
- Grotere kansen op sociale mobiliteit.

Gevolgen voor de samenleving (voorbeelden)

- Langzame daling van bevolkingsgroei.
- Verandering in arbeidsmarkt (minder kinderarbeid, meer scholing).
- Groei van sociale wetgeving en verzorgingsstaat.
- Verandering in religieuze invloed en gezinsnormen.

Docentnuance:

Laat leerlingen zien dat dit geen “plotselinge revolutie” was: het is een geleidelijk proces met regionale verschillen (steden/mijnstreek eerder, katholieke platteland later).

Verdiepingsvraag

Welke oorzaak had volgens jou de meeste invloed op het kleiner worden van gezinnen? Waarom?

Persoonlijk antwoord; sterk als leerlingen een duidelijke redenering geven, bv.:

- “Leerplicht, want kinderen leverden minder inkomen en kostten meer.”
- “Voorbehoedsmiddelen, want zonder middelen kun je niet plannen.”
- “AOW/pensioen, want ouders hoefden niet meer op kinderen te rekenen.”

Docentdoorvraag:

Laat leerlingen onderscheiden tussen *mogelijk maken* (middelen) en *motiveren* (economische reden).

Opdracht 3 – Toen en nu: wat valt op?

1. *Noem één verschil tussen gezinsleven rond 1900 en nu dat jij groot vindt.*

Bijv. grootte van gezinnen, rol van school, rol van kerk, minder keuze, kinderarbeid, afhankelijkheid ouderen.

Laat leerlingen het verschil koppelen aan oorzaak (wetgeving, economie, cultuur).

2. *Noem één overeenkomst.*

Bijv. ouders willen het beste voor kinderen; gezinnen hebben normen/verwachtingen; geloof/cultuur kan keuzes beïnvloeden; economische zekerheid speelt mee.

- Overeenkomsten helpen historisch denken: niet alles is “vreemd vroeger”.

3. *Wat zou jij het moeilijkst vinden aan het gezinsleven rond 1900?*

Bijv. veel zorg en weinig hulp; weinig keuze; armoede; ziekte; druk van kerk; weinig onderwijs voor kinderen.

4. *Grote gezinnen bestaan nu nog. Waarom is dat volgens jou zo? Wat zegt dat over keuzevrijheid en culturele verschillen?*

Grote gezinnen kunnen passen bij religieuze overtuiging, familiecultuur, of persoonlijke voorkeur.

Verschil met 1900: vaak meer keuze en betere voorzieningen; maar keuze kan ook nu beperkt zijn door verwachtingen of economische omstandigheden.

Opdracht 4 – Brief aan overgrootoma (±1900)

Verwachtingen in de brief (inhoud)

Een sterke brief:

- beschrijft het eigen gezinsleven of gewenste gezinsleven nu (gezinsgrootte, rol school/werk, keuzes);
- gebruikt vensterinformatie (leerplicht, kinderarbeid, rol kerk, gebrek aan voorzieningen, daling kindertal);
- benoemt wat de leerling opvallend/vreemd/moeilijk vindt aan 1900, maar met context;
- bevat minimaal twee echte vragen aan overgrootoma (gezondheid, geld, geloofsdruk, opvoeding, school);
- verwerkt het culturele aspect: grote gezinnen nu kunnen nog bestaan door religie/cultuur, maar context is anders.

Voorbeeldzinnen die je in beoordeling kunt herkennen

- “Bij ons is het normaal om eerst school af te maken en later pas aan kinderen te denken.”
- “Ik kan me moeilijk voorstellen dat kinderen zo veel moesten werken en niet naar school gingen.”
- “Ik vraag me af hoe u dat deed met zoveel kinderen zonder AOW of hulp.”
- “Sommige gezinnen nu hebben ook meer kinderen door geloof of cultuur, maar zij hebben meestal wel toegang tot school en zorg.”

Afsluitende reflectievraag (3-4 zinnen)

Wat laat deze opdracht zien over hoe gezinsgrootte samenhangt met tijd, economie, geloof én cultuur?

Gezinsgrootte hangt samen met omstandigheden: als kinderen werken en er geen pensioen is, zijn grote gezinnen economisch logisch; als school verplicht is en er sociale zekerheid bestaat, kiezen mensen vaker voor minder kinderen. Geloof en cultuur beïnvloeden normen, maar de mate van keuzevrijheid verschilt per tijd en per gezin. Daarom kun je gezinskeuzes niet los zien van de samenleving waarin mensen leven.

Korte didactische aandachtspunten

- **Historische empathie:** “begrijpen in context” is het doel; dat is iets anders dan “goedkeuren”.
- **Burgerschap en diversiteit:** gebruik de culturele aanvulling om diversiteit in gezinsvormen te normaliseren en stereotypering te voorkomen.
- **Veilig gesprek:** maak afspraken over taal (“in sommige gezinnen...”; “kan te maken hebben met...”).